

SAYI:1 1987/1

MILLİ SARAYLAR

Dolmabahçe Sarayı'nda Geleneksel Özellikler

Prof. Dr. NURHAN ATASOY

İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi ve Arkeoloji Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi

Saray'ın çeşitli yerlerindeki ayna, kanape, avize vb. üzerinde hilal motifleri görülür. Harem-i Hümayun'da Pembe Salon'daki ayna (solda) ve Binek Salonu'ndaki şamdan (üstte).

DOLMABAHÇE SARAYI, 19. yüzyılda kendi geleneklerinden ayrılmaya başlayan Türk Saray mimarisinin, Batı üslubu yolundaki değişiminin en anıtsal örneğidir.

Geçmiş II. Beyazıt'a kadar indiği kabul edilen Beşiktaş Sarayı'nın yerine 1842-56 yılları arasında inşa edilen Dolmabahçe Sarayı'nın mimarları devrin hassa mimarı Karabet Balyan ile ona yardımcı olan Nikogos Balyan'dır. Paris opera binasının dekoratörü Séchan da Saray'ın süslemesini yapmıştır¹. III. Ahmet devrinden itibaren gittikçe artan şekilde, başta hükümdarlar olmak üzere Osmanlı toplumunun yüksek tabakası Batı kültürüne ve bilhassa Fransız saraylarına büyük bir hayranlık besliyorlardı. İstanbul'da yapılan köşk, saray ve diğer yapıların, Batı mimarisinin benzerlerinin olması için Avrupa'dan mimari üzerine kitaplar, Versailles, Fontainebleau, Marly gibi Fransız saraylarının ve

bahçelerinin plan ve projeleri getirtilmişti². Bununla da yetinilmemiş II. Mahmut döneminden itibaren, Paris'te tahsil gördüğünden ve Batı kültürü ile fazla ilişkisi olduğundan, istenen yenilikleri daha iyi uygulayabileceklerine inanılan İstanbul'lu Balyan Ailesi'nin üyelerine, hassa mimarı vs. gibi görevler verilmişti. İşte bu davranış zincirinin bir halkası olarak, Dolmabahçe Sarayı inşası Balyanlar'a verilmişti. Kaynağı belirtilmeyen bir bilgiye göre, Dolmabahçe Sarayı'nın inşaatında Miralay Mahmut Bey de yapının Osmanlı yaşantısına uygunluğunu sağlamakla görevlendirilmişti. Osmanlı toplumu içine Ermeniler'in Osmanlı yaşam biçimine bir Türk'ün yardımı ile yaklaşmaya ihtiyaç göstereceklerini düşünmek yanlış olur. Çünkü Ermeniler Türk yaşam biçimine fevkalade adapte olmuşlardı. Nitekim İstanbul'da Bebek'te, I. Mahmut döneminden günümüze gelmiş olan, bir Ermeni aileye ait *Kavafyan Evi*'nin incelenmesi

bile bu gerçeği ortaya koyar. Tam anlamı ile Türk ev planına göre yapılmış olan evin hâlâ kalıntıları görülebilen selamlığa sahip oluşu bunun bir kanıtıdır. Moltke, *Türkiye Mektuplarında* Ermeniler'in yeme, içme, müzik gibi her çeşit yaşam biçimlerinde Türkler'den farklı olmadıklarını anlatır, ve hatta, "*Bunlara Hristiyan Türkler demek daha doğru olur*" diyerek, gözlemlerinin sonuçlarını ifade eder. Bütün bu noktalar gözönüne alındığında, Miralay Mahmut Bey'in Dolmabahçe Sarayı inşaatındaki rolünün, binanın Osmanlı saray yaşamına uygun olması konusu ile ilgili olabileceğini varsayabiliriz.

Bu bilgiler ışığı altında, Dolmabahçe Sarayı'nın mimari ve süsleme özelliğinin üzerimizdeki etkisini bir yana bırakıp, yapı ve yaşamın getirdiği değişikliklere de bakarak, Dolmabahçe Sarayı'nın daha derinlemesine incelemesini yapalım.

Dünyanın bir çok yerinde olduğu gibi Türk saray geleneğinin en eski kaynaklarına inildiğinde, ana ilkelerden birinin sarayın hükümdar ve ailesinin ikametgâhı olması yanında, devlet idare merkezi olmasıdır³. Fonksiyon bakımından Türk saraylarında bu özellik, Dolmabahçe Sarayı'na gelinceye kadar hiç kesintisiz devam etmiştir. Edirne Sarayı ve Topkapı Sarayı'nda, hemen hemen bir eksen üzerinde dizilmiş avlular etrafında mekânların sıralanmasına dayanan bir düzen vardır. İlk iki avlu ve etrafındaki yapılar devlet işleri ile ilgili dış bölümlerdir. Dolmabahçe Sarayı'nda Mabeyn ve Harem gibi ana bölümler bir büyük bina kütesi içine yerleştirilmiştir. Dolmabahçe Sarayı'nda görevli olarak çalışmış olan, Halit Ziya Uşaklıgil Mabeyn ve Harem'i şöyle tasvir eder. "... Mabeyn'den maksat büyük binek merdivenlerinden ve Muayede Salonları'ndan sonra başlayıp aynı cephe ve üslubta Saray'a bağlı olan ve Veliht'a ve ondan sonraki Şehzade'ye ayrılan iki büyük daireye kadar uzardı. Harem-i Hümayun asıl Hünkâr'ın doğrudan doğruya kendi şahsına ve yakınlarına mahsus olan daire demektir. Yakınları denirken kendisine evlad vermiş olan karıları ve onların çocukları düşünülmemelidir. Bunlar, aksine yakın olmaktan çok uzak idiler ve onun içindir ki kendilerine asıl Harem-i Hümayun kısmından başlayarak cadde tarafına doğru sıralanan ve dıştan görünmeyen her biri ayrı ayrı birer saray ta'mim ve temizlenmiş oldu"⁴.

Deniz kıyısı boyunca uzanan bu kütesel binada, mekân gelişmesi cami tarafındaki girişten başlayarak düzenlenmiştir. Daha önceki Osmanlı saraylarında olduğu gibi, devlet işlerinin yürütüldüğü dış kısımdan itibaren daha

Mabeyn'i Harem'e bağlayan uzun koridor demir kapılarla iki bölümü ayırır.
Halit Ziya Uşaklıgil
"Saray ve Ötesi"nde bu demir kapıları ve fenerlerle aydınlanan uzun Harem koridorunu anlatmaktadır.

özel bölümlere doğru sıralama yapıldığı izlenir. Girişin ulaştırıldığı bölümler, yani Mabeyn Sultan'ın resmi devlet işlerini idare ettiği, nazırlarla, Sadrazamla görüştüğü, sefirlerin geldiğinde bekleyecekleri, huzura kabul edilecekleri mekânlar, Saray'ın en gösterişli salonlarıdır. Sefirlerin kabul salonu Topkapı Sarayı'ndaki Arz Odası'nın fonksiyonunu yüklenmiştir⁵.

Topkapı Sarayı'nın tahta çıkış ve bayramlaşma gibi törenlerinin yapıldığı ikinci avlusu ve tahtın bulunduğu Bab-üs-Saâde önünün yerini Dolmabahçe Sarayı'nda Muayede, yani Bayramlaşma Salonu almıştır.

Böylece açık hava törenleri kapalı yere alınıyordu. Dolmabahçe Sarayı'nda burası büyük bir kubbe ile örtülü muhteşem bir salondur.

Muayede Salonu'nu Harem dairesi izler. İkinci kat seviyesinde, Mabeyn ile Harem arasındaki uzun koridor Harem'in demir kapılarına kadar uzanır. Bu demir kapılar,

diğer Harem kapıları gibi geleneksel kurallara göre açılıp kapanır. Mabeyn'de nöbet tutan musahip bu kapıyı anahtar ile açar, yola girilince tekrar içerden kilitler, bir hayli yürünüp Harem tarafından ikinci demir kapıya varılır. Musahip buna yumruğu veya elindeki anahtarlarla vurur, içerden Harem nöbetini tutan musahip kapıyı açar, gelenleri içeri aldıktan sonra yer yer gümüş fenerlerin ışığında ilerlenirdi⁶.

Harem, içinde yaşayan saraylıların rütbelerine göre ayrı birimler oluşturan daireler halindeydi. Saray'ın deniz kıyısı boyunca uzanan bütünü içinde, Karadeniz tarafında kalan Harem bölümü, ihtiyacı karşılayacak büyüklükte olmadığından, binanın ucundan geriye, kara tarafına uzanan bir kanatla genişletilmiştir. Böylece kalabalık Harem halkının çoğunluğu daha kapalı bir yere alınmış ve eski geleneklere de uyulmuş oluyordu. Bu kapalılık yüksek duvarlarla desteklendiği gibi hemen yanındaki Veliht Dairesi'nin Harem'e bakan cephesindeki pencerelerin kör yapılması ile kapalılık tam olarak temin edilmişti.

Harem'in durumu Dolmabahçe Sarayı'na iki ayrı yüz kazandırmıştır. Deniz tarafından tam bir Batı sarayı görünümü; kara tarafından ise Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi yüksek duvarlarla bölümlere ayrılmış Harem bahçeleri ile tam bir Osmanlı sarayıdır.

Mabeyn, Muayede Salonu ve Harem'den oluşan kütleli tek bir yapı etrafında, Saray'ın diğer binaları bulunmaktadır. Bunların düzeni de Topkapı Sarayı'ndakinden pek

Milli Saraylar Koleksiyonu'nda
Guillemet'nin haremde bir kadını gösteren
yağlıboya resmi. Batılı üslupta yapılmış bir
sarayda geleneksel Osmanlı yaşantısı
sürmektedir.

farklı değildir. Göçebelikten yerleşme düzenine geçen Türkler'in saraylarının ayrılmaz parçası olan kule, Türk saray mimarisi geleneklerinden bir başka özelliktedir. Dolmabahçe Sarayı'nda, bu eleman Saat Kulesi olarak, Batı zevkine daha uygun görülerek Saray kapısının dışına alınmıştır. Böylece Doğu ve Batı arasında bir çeşit uyum sağlanmıştır.

Eski Türkler'in *Kalık* adı verdikleri *Çatılı Köşk*ün bir yüksek kaide veya sur duvarı üzerine oturtularak yapılan örneklerinden biri 12. yüzyıla ait Konya'daki Kılıçaslan Köşkü'dür. Daha sonraki Topkapı Sarayı'nın II. Mahmut dönemine ait Alay Köşkü⁷ ve Dolmabahçe Sarayı'nın Camlı Köşk'ü, bu geleneğin devamlarıdır. Uygur metinlerinden anlaşıldığı gibi Türk Beyleri ve hatunları, dört yöne açık ve havadar "Kalık"ta yazın oturur ve surlar üstündeki "Kalık"lardan şehir sokaklarını görebilirlerdi⁸. IV. Murat'ın ordu esnafı alayını Alay Köşkü'nden seyrettiğini biliyoruz. Sultan Abdülaziz'in halka baktığı Camlı Köşk ile de işte bu eski geleneği sürdürmüşlerdir. Bu arada halk arasında uzun zaman anlatılagelmiş bir olayı H.Z. Uşaklıgil "Saray ve Ötesi" adlı eserinde şöyle anlatmaktadır. "..... Camlı Köşk diye uzaktan başımı kaldırdıkça görüp tanıdığım bu garip bina yaması, bir köşk ismine şayan olmaktan ziyade bana daima bir kış bahçesinin fena yapılmış bir camekanı tesirini yapmıştı. Koltuk Kapısı diye tanıtıldığına sonradan vakıf olduğum bu saray giriş yerini burada kendi kendime keşf edemezdim, sefil ve mülevves halinde utanmış da saklanmış gibiydi.

Camlı Köşk'e dair işitilmiş rivayetlerden birini tahattur ediyorum. Abdülaziz arasına Saray'ın şehir hayatına karşı takılmış gözlükleri mesabesinde olan bir kaç dakikasını camların önüne dikilerek sokağa bakmakla geçirmiş. Bir gün yine böyle bakarken aşağıda, sokakta sehpasına tablasını koyarak müşteri bekleyen bir simitçi görmüş. Onun pejmürde kıyafetine, soluk fesiyle yemenisine, ayaklarındaki yırtık çarıklarına bakarak, dönmüş, etrafın-

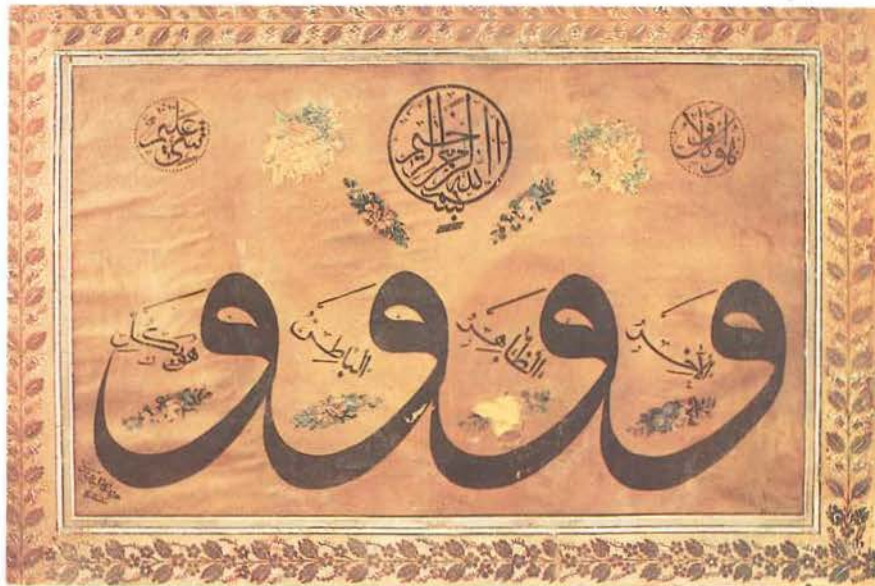
*da halka çeviren mabeyncilerine gür sesiyle: 'Gell' demiş ve onları camın önüne çekip simitçiye göstererek: 'Millet!... Millet dedikleri işte şu herif değil mi?' demiş. Doğru mudur, icad mıdır bilmiyorum fakat..."*⁹.

Dolmabahçe Sarayı'nın hemen Mabeyn kapısı yakınında Sultan Abdülmecit'in annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan'ın yaptırmış olduğu bir caminin bulunduğunu Saray'ın duvarları içerisindeki binalar arasında bir başka cami veya mescidin yapılmamış olması için bir sebep olarak göremiyoruz. Çünkü Cami H. 1270/M. 1953'de, daha sonra inşa edilmiştir¹⁰. Bahçe tarafındaki bir oda, minik bir çini mihrap, iki yanında mumları, vaiz kürsüsü ile namaz odası haline sokulmuştur. Odanın duvarlarına mescit havası verilmek için levhalar asılmıştır. Böyle bir odanın Namaz Odası olarak düzenlenebilmesi tabiidir ki burasının kâbe yönüne uygunluğu ile mümkün olabilmiştir.

Böyle bir odanın kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu göz önünde tutulursa Saray'ın inşaatıyla yaşılabileceği akla gelirse de, camiye ait bütün elemanların sonradan konma oldukları düşünüldüğünde, en azından, ihtiyaç görüldüğünde hemen inşaattan sonra hazırlandığı ihtimali kabul edilebilir. Ancak Haluk Şehsuvaroğlu, "Tarihi Odalar" adlı eserinde hilafete seçilen Abdülmecit Efendi'nin Dolmabahçe Sarayı'nda yaptığı değişiklikleri anlatır ve iç mabeynin büyük odasını kendisine yazı odası tanzim ettiğini, eski küçük yazı odasını da Namaz Odası yaptığını kaynak göstermeden bildirir¹¹. Durum ne olursa olsun Namaz Odası'nın tanzimi ile Saray'ın eksik olan bir ihtiyacı karşılanmış ve Dolmabahçe Sarayı da değişik boyutlarda olsa da, tıpkı Topkapı Sarayı'nda Valide Sultan Dairesi Namaz Odası gibi bir odaya sahip olmuştur.

Saray'da ibadet ile ilgili sözlerimize Teravîh Namazı konusu ile devam edelim. Ancak bir mescit büyüklüğünde olan Namaz Odası Ramazanlar'da Teravîh Namazı

Topkapı Sarayı'ndaki Alay Köşkü'nün yerini Dolmabahçe Sarayı'nda Camlı Köşk almıştır (solda); bahçe tarafındaki bir oda, minik bir mihrap, iki yanında mumlarıyla namaz odası haline getirilmiştir (üstte). Saray'ın duvarlarında yağlıboya tabloların yanında yer yer hat örnekleri de görülmektedir (sağda).

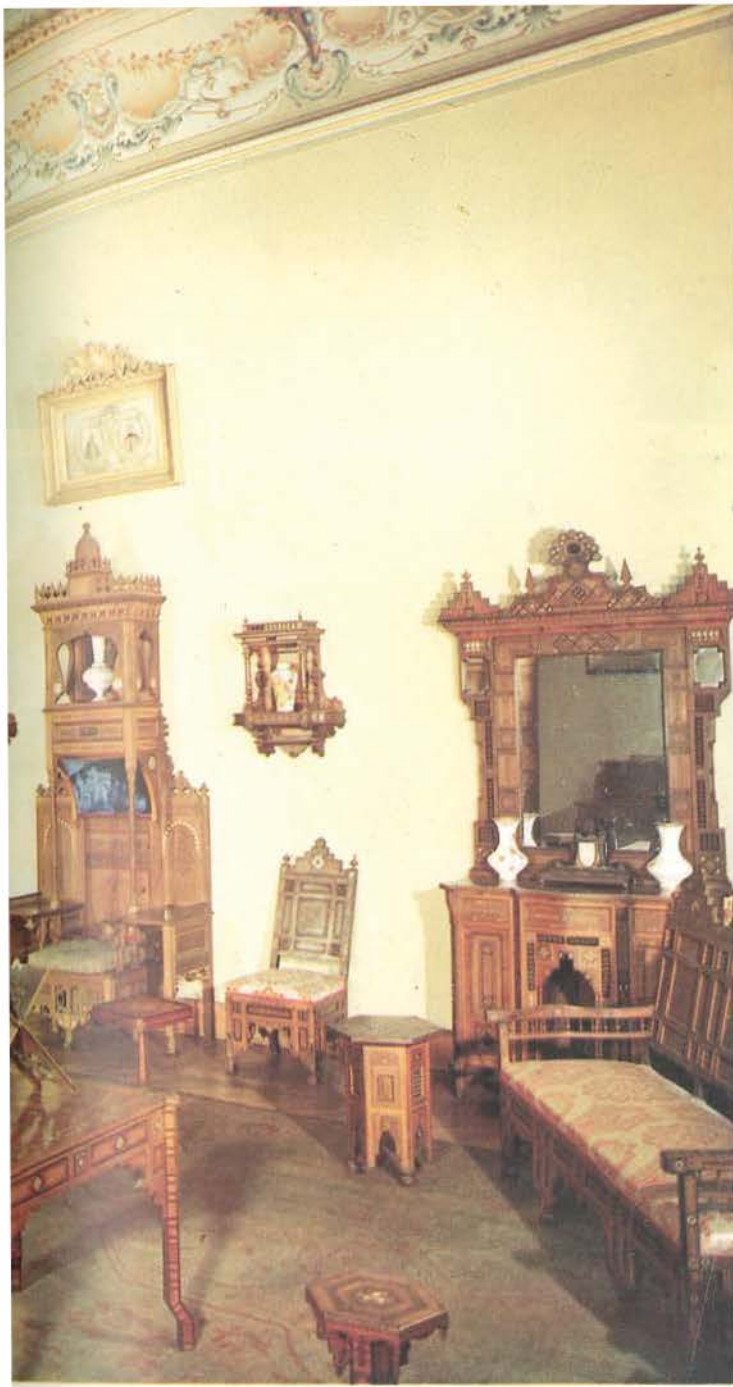
için yeterli büyüklükte değildi. Bunun için Saray'ın büyük salonlarından biri, hem kara ve hem deniz tarafına penceresi olan Zülvecheyn kullanılıyordu. Buraya seccadeler serilir, Harem-i Hümayun'dan gelen kadınlar için de salonun sonunda kafeslerle özel bir yer ayrılırdı¹². Topkapı Sarayı'nda da buna benzer uygulama bugün kütüphane olarak kullanılan Ağalar Camii'nin kıblesinin aksi yönündeki duvarına bitişik olan Harem Camii'nde görülür. Bu duvara açılmış pencerelerle cami arasında bağlantı kurularak ibadet edilirdi. Bu özellik de Dolmabahçe Sarayı'nın eski gelenekleri nasıl sürdürdüğünü gösterir.

Üst katta, Mabeyn tarafında olan Sakal-ı Şerif Odası'nda Sakal-ı Şerif bir kutu içinde duvardaki yüksek rafta saklanmaktadır. Duvarlarda asılı kavukluk tarzındaki raflarda sürahiler içinde zemzem suyu bulunur. Koltuk ve kanepeler ile Batı tarzında döşenmiş odada eski usulde oturarak el yıkama ve abdest alınması geleneğinin sürdürüldüğünü, buradaki leğen-ibrik göstermektedir.

Sedir veya minderde otururken kullanılmaya uygun olan leğen-ibriğin koltuk veya kanepede oturanın rahat kullanabilmesi için, bir adaptasyon çalışması yapılmış ve leğen-ibrik bir ayak üzerine oturtularak yükseltilmiş ama terk edilmemiş ve kullanılmaya devam edilmiştir.

Eski geleneklerin yeni mobilyalarla bağdaştırıldığı ders odası, eğitimdeki Doğu ve Batı kültürünün biraraya getirilişini kendi bünyesinde yansıtır. Burada modern eşyalar, koltuklar, kanepeler, masalar, yazı masaları vardır, fakat bunların yanında dini derslerde kullanılmaya uygun eşyalar da bulunur. Şam işi kafesli bölmeler de erkek öğretmenleri kız öğrencilerden ayırmak amacı ile getirilmiş olmalıydılar. Burası bir yandan Kur'an, Arap ve Fars dil ve edebiyatı, tarih, hesap; diğer yandan Fransızca gibi Batı kültürüne yönelik derslerin verildiği bir ders odasıydı¹³.

Doğu ve Batı'yı birleştiren özelliği Dolmabahçe Sarayı'nın Hünkâr ve Harem çinili hamamında da

buluyoruz. Hamam gerek planı ve kurnaları, gerekse tepeden aydınlatılması yönünden tam bir Türk hamamı özelliklerini taşır. Fakat ana mekândaki tepeden aydınlatma yönünden hiç gereği yok iken Saray'ın cephe düzeni bozulmasın diye pencereler muhafaza edilmiştir. Bu şekilde hamamda pencere açılması, Türk hamamına tamamen ters düşüyordu. Fakat soyunma odası ile yıkanma mekânı arasındaki duvarda açılmış olan küçük pencereler ise, hamamın bütünü içinde çok iyi yer bulmuştur. İçine konan lamba ile iki tarafı da aydınlattığı gibi, Padişah'ın emniyeti bakımından da içerisinin görülebilmesini sağlıyordu. Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi'nde bu çeşit ara pencerelerin daha birçok örnekleri vardır.

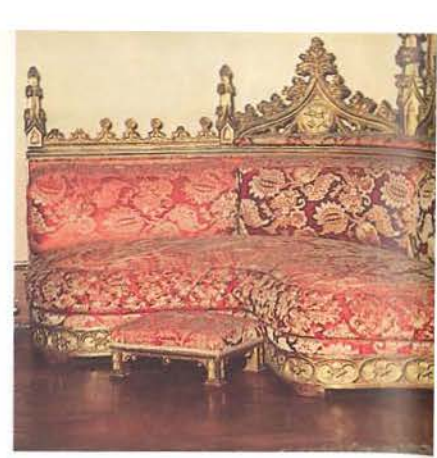
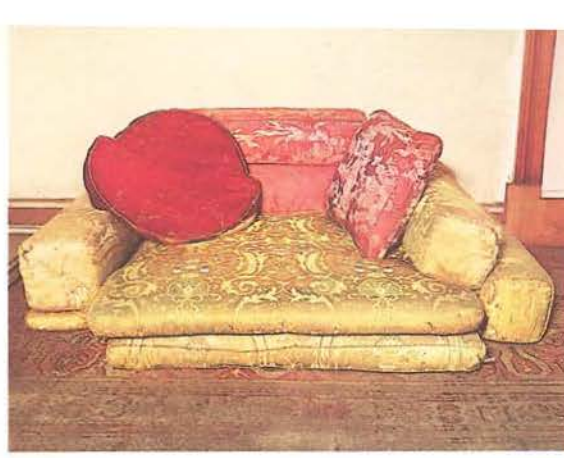
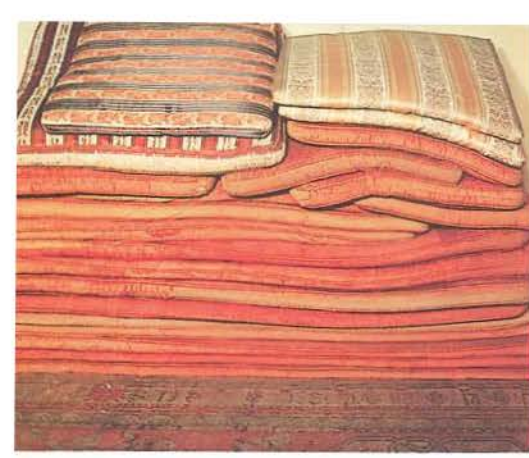
Harem'deki hamamda ise, duvarları Avrupa çinisiyle kaplı olmasına rağmen, fanuslarla aydınlatılması yönünden geleneksel görüntü daha kuvvetlidir. Çinili Harem hamamı, Harem bahçesi tarafındadır. Bunun soyunma odasında duvarda açılmış penceresi vardır.

Sakal-ı Şerif Odası'nda yüksek bir raftaki kutu içinde Sakal-ı Şerif korunmakta, kavukluk tarzındaki rafta sürahiler içinde zemzem suyu saklanmaktadır. Batı tarzında döşenmiş odada eski usulde el yıkamak için leğen-ibrik bulunmaktadır (yan sayfadaki üç resim). Eski geleneklerin yeni mobilyalarla bağdaştırıldığı ders odası (ortada), bu odadaki Şam işi kafesli bölme ile masa ve rahle (üstte).

Saray'ın Harem tarafı ile Veliht Dairesi arasındaki yüksek duvarlar, Topkapı Sarayı'nın etrafındaki duvarları hatırlatır. Yüksek duvarlar Harem'in gözlerden uzak olmasına yeterli görülmemiş ve Veliht Dairesi'nin bu yönündeki duvarındaki pencereler de kör yapılmıştır. Ayrıca saray kompleksi içinde, şehzadeler için geleneğe uyularak ayrı bina yapılmıştır.

Harem'de geleneksel Türk evine uyan bir özellik de kara tarafına bir kanat gibi dönen kısmında tepe pencerelerinin yerini tutan üst pencerelerin bulunuşudur.

Saray'ın genel olarak döşeme tarzı tamamen Batı tarzında gibi görünüyorsa da günlük yaşantıda sedir ve minderlerin terkedilmediğini, Saray'ın bir çok odasında hâlâ yığınla minderlerin bulunması göstermektedir. Ayrıca sedirler Batı süsleme elemanlarıyla oldukça yabancılaşmış iseler de geleneksel oturma şekline uygun olduğu için, sevilerek kullanılmıştır (üst sırada ve yan sayfada). Harem'de Sünnet Odası (orta sırada solda) ve eski bir fotoğrafta aynı oda (orta sırada, ortada). Saray'da geleneksel yüklük ile Batı tarzı eşya dolapları yan yana bulunmaktadır. Sultan Abdülmecit'e ait olduğu söylenen odada bu özellik açıkça görülmektedir (orta sırada, sağda). Pembe Salon'daki aynalı dolap (alt sırada, solda), Saray'da bir yüklük (alt sırada, ortada) ve tel dolap (alt sırada, sağda).

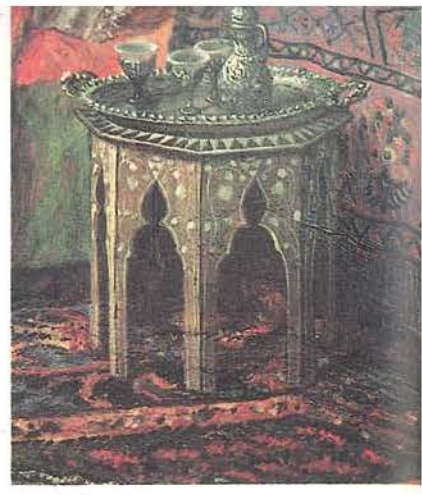
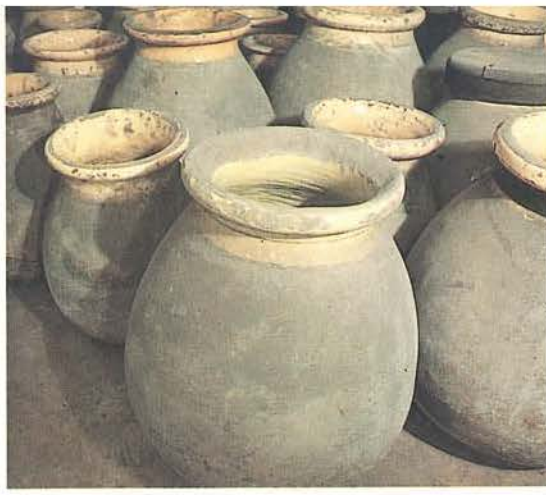

Saray'ın genel olarak döşenme tarzı tamamen Batı tarzında gibi görülüyorsa da günlük yaşantıda sedir ve minderler terkedilmediği ve kullanılmaya devam ettiğini, Saray'ın bir çok odasında hâlâ yığınlarla minderlerin bulunuşu göstermeye yeterlidir. Ayrıca Saray'da yaşantıyı anlatan kaynaklarda da sedir ve minderde oturma geleneğinin kesintisiz olarak devam ettiğini ortaya koymaktadırlar. Nitekim, Uşaklıgil bir nikahı anlatırken şöyle demektedir, "... Nikah Dolmabahçe'nin büyük salonunda yapıldı. Hünkâr'ın bir kanepede, diğer zevat ve bunların başında hanedandan davet edilmiş bulunanlar, yerde ipek minderler üzerinde diz çökerek oturmuş bulunurlardı..."¹⁴.

Avrupa'da orientalist akımın getirdikleri arasında bulunan ve sofa diye adlandırılan sedirler, gerçi birçok Batı süsleme elemanlarıyla oldukça yabancılaşmış iseler de geleneksel oturma şekline uygun olduğu için, sevilerek kullanılmışlardır. Bunların kullanılış şekillerini gene Uşaklıgil'in sözlerinden öğreniyoruz: "...geniş ve alçak bir sedirin kenarına oturdum. Bu sedir Saray'ın bağdaş kurularak oturmaya alışık adamlarına mahsustu, ben bittabi pantolonumun çizgilerini koruyarak onları taklid edemezdim"¹⁴.

"...hususiyile Ramazan'da küçük yazı odasının bir tarafındaki Şark usulünde sedire diz çökmüş, yahut bağdaş kurmuş, Kur'an okuyor..."¹⁵ diyerek Sultan Reşat'tan bahseder. Bir başka yerde de gene "...Huzur dersleri de iki tarafa bakan odanın sofasında olurdu. Hünkâr deniz tarafındaki kanepenin üzerine yerleştirilmiş mindercikte sabırlı sabırlı otururdu. İki tarafında mabeyn erkânı ve memuriniyle bendelere mahsus ipek minderler sıralanmış olurdu..."¹⁶

Batı modasını izleyerek Saray'a getirilen ve kullanılan karyolalar da eski Türk geleneklerinin artık ortadan kalktığı gibi yanlış bir izlenim verebilirler, ancak Saray'da yaşayanlardan öğrendiğimize göre Harem'de odaların sadece bir kişi tarafından değil, daha çok kadın tarafından paylaşıldığını ve hizmet ile görevli olanların gündüzleri yüklüklerin yerini almış duvar dolaplarına kaldırılan yer şiltelerinde yattıklarını öğreniyoruz. Saray'daki yemek masaları için de durum farklı değildir. Bilhassa ziyaretlerde kullanılan yemek masasının¹⁷ yanında tabla usulünün yaşadığını biliyoruz¹⁸. Ancak Sultan Reşat zamanında bilhassa Saray'da çalışanlar için tabldot usulü ve bir arada masada yemek yeme usulünün getirildiğini ve böylece israfın önüne geçilmeye çalışıldığını görmekteyiz¹⁹.

Dolmabahçe Sarayı'ndaki kahve ocakları hem eski Türk saray geleneğini hem de eski Türk kahve kültürünü kesintisiz sürdürmüştür. Harem'de Mavi Salon'un yakınındaki kahve ocağı (en üstte, solda), kahve ve şerbet geleneğinin son dönem Osmanlı Saraylarında sürdürüğünü belgeleyen Svoboda'nın yağlıboya resminden ayrıntı (en üstte sağda). Harem bodrum katındaki küpler (en üstte, ortada). İçinde Batı müziği yanında Türk Müziği'nin de dinlendiği Saray'da Türk yaşam biçiminin sürdürüğü açıkça anlaşılmaktadır. Müzik Odası (üstte, ortada) ve Guillemet'nin tömbeki için ateş taşıyan kadını konu alan yağlıboya resminden ayrıntı (yan sayfada).

Dolmabahçe Sarayı'nda kahve ocakları hem eski Türk saray geleneğini hem de eski Türk kahve kültürünü kesintisiz devam ettirmişlerdir. Büyük Saray'dan oldukça uzakta olan mutfağa gitmeden, çabuk hazırlanıp servis yapılabilmesi için her dairenin hemen yakınında bulunan kahve ocakları, yükseklik ve boyutları ile değişmeden devam ettirilmiştir. 16. yüzyıl örneklerini minyatürlerden tanıdığımız kahve ocaklarıyla, Dolmabahçe'de hâlâ kıyıda köşede bozulmadan kalmış kahve ocakları arasında hemen hemen hiçbir fark yoktur²⁰. Topkapı Sarayı'nda Zülüflü Baltacılar koğuşundaki kahve ocağı, bunların yanında daha küçük kalır²¹. Dairelerin hemen

yakınlarında bulunan, içinde bazı yiyeceklerin tel dolaplarında saklandığı, küplerdeki sularla şerbetlerin hazırlandığı ofisler, birçok büyükçe Türk evinde rastlananlardan farklı değildir.

İçinde, Batı müziği yanında Türk müziğinin çalınıp dinlendiği, Batı kültürünün Doğu kültürü ile birlikte yaşandığı, Batı mobilyasının yanında geleneksel eşyanın kullanıldığı Dolmabahçe Sarayı²², dikkatlice incelendiğinde, Batı görünüşlü ama bütün köklü geleneklerini yaşatmayı sürdüren bir Saray'dır ve Türk yaşam biçimine uygun karakteristiklere sahiptir. □

NOTLAR:

¹FERYAL İREZ, *Mobilya Sanatı ve 19. yüzyıl Osmanlı Saray Mobilyası* (basılmamış doktora tezi), İstanbul, 1984; T. GAUTIER, İstanbul, İst. 1972, s.265-268

²ARZU GÜL İREPOĞLU, "Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kütüphanesindeki Batılı Kaynaklar Üzerinde Düşünceler", *Topkapı Sarayı Müzesi Yıllık I*, İst. 1986, s. 56-73; REFİK AHMET, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu*, İst. 1927, s. 110

³EMEL ESİN, "Ordu (Türk Saray Mimarisinin Onbeşinci Asırdan Önceki Devri), *Milli Saraylar Sempozyumu, Bildiriler*, İst. 1985, s. 22

⁴HALİT ZİYA UŞAKLIGİL, *Saray ve Ötesi*, İst. 1965, s. 43

⁵HALUK ŞEHİSUVAROĞLU, *Tarihi Odalar*, İst. 1954, s. 117

⁶HALİT ZİYA UŞAKLIGİL, a.g.e., s. 86

⁷EMEL ESİN, a.g.m., s. 26

⁸a.g.m., s. 26

⁹HALİT ZİYA UŞAKLIGİL, a.g.e., s. 1

¹⁰T.GÖKBİLGİN, "Dolmabahçe Sarayı" maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, İst. 1961, s.74

¹¹HALUK ŞEHİSUVAROĞLU, a.g.e., s. 122

¹²HALİT ZİYA UŞAKLIGİL, a.g.e., s. 225

¹³AYŞE OSMANOĞLU, *Babam Abdülhamid*, İstanbul 1960, s. 90- 91

¹⁴HALİT ZİYA UŞAKLIGİL, a.g.e., s. 7

¹⁵a.g.e., s. 227

¹⁶a.g.e., s. 230

¹⁷a.g.e., s. 194

¹⁸a.g.e., s. 51-52, 144-145; ALİ RIZA (sadeleştirerek nakleden

Şevket Rado), "Saray Hayatında Kadınlar", *Hayat Mecmuası*, Sayı 15, İst. 1973, s. 26-32

¹⁹HALİT ZİYA UŞAKLIGİL, a.g.e., 25-26; LÜTFİ SİMAVİ, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, İst. 1967, s. 42-43.

²⁰Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde H.1344 numarada kayıtlı bulunan *III. Murat Surnamesi*'nde, kahveciler esnafının tekerlekler üzerinde düğün şenliklerinin yapıldığı, At Meydanı'na getirdikleri kahvehanedeki kahve ocağı ile Dublin Chester Beatty Kütüphanesi'ndeki bir albümde bulunan kahvehane sahnesindeki benzerliği ortaya koyar V. MINORSKY, *A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures*. Dublin 1958, p. 70, f. 9.A.

²¹NURHAN ATASOY, "Topkapı Sarayı Zülüflü Baltacılar Koğuşu", *Birinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Ekim 1973, Tebliğler*, İst. 1979, s. 627-650

²²1853'e kadar uzun yıllar İstanbul'da bulunmuş olan ve İstanbul'daki İngiliz Sefaretinin mimarı Mr.Smith'in himayesinde birçok resmi yapılar ile saraylarda olduğu kadar Dolmabahçe Sarayı'nda da çeşitli dekorasyon, tefiş ve mühendislik (Gazhane gibi) işlerinde çalışan Mr.Peill'in 11 Temmuz 1861 tarihli mektubunda (Başbakanlık Arşivi İrade Meclis-i Mahsus No: 1144-lef 20) Ahmet Fethi Paşa'nın siparişlerinden söz ederken bunların seçiminde Türk dinî inançlarını ve zevklerini göz önünde tuttuğu hakkında bilgi Batı kaynakları eşyanın saraylarımıza uyum sağlayacak biçimde seçilişi ve bu şekilde Türk karakterinin sağlanışındaki yolu hakkında iyi bir belgedir. Bu belgeyi doktora öğrencim Netice Yıldız'ın çalışmasına borçluyum. Kendisine teşekkür ederim.